

Ramundersagan i ny belysning : Ett sagohistoriskt utkast

Nordén, Arthur,

38 C B

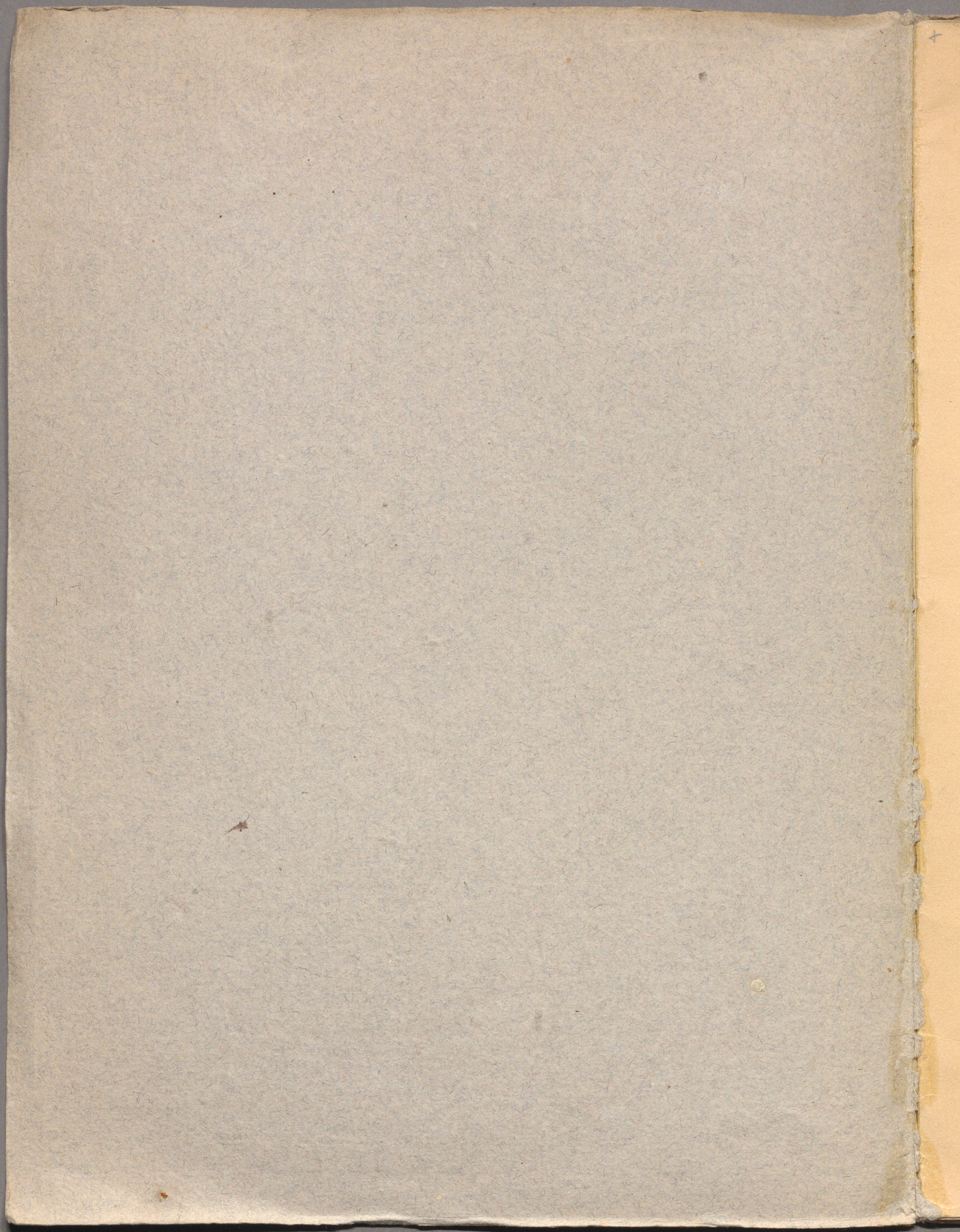
National Library
of Sweden

NORDEN

Litt. Hist.

Pa

(Roe)

+

Lit. hist.
Sv
(Per)
o

RAMUNDERSAGAN I NY BELYSNING

ETT SAGOHISTORISKT UTKAST

AV

ARTHUR NORDÉN

NORRKÖPING 1923.

MASSACHUSETTS

DEPARTMENT OF

INDUSTRY AND LABOR

1918

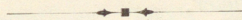
1918

RAMUNDERSAGAN
I NY BELYSNING

ETT SAGOHISTORISKT UTKAST

AV

ARTHUR NORDÉN

NORRKÖPING 1923.
ALFRED LUNDBERGS BOKHANDELS FÖRLAG

RAMUNDERSAGAN
I NY BELYSNING
ETT SÄGONSTYCKE

Efterföljande studie över Ramundersagan offentliggjordes första gången i ett föredrag i Söderköping i februari 1923 samt trycktes i Norrköpings Tidningar 16, 20, och 21 april samt 3 maj 1923. Den form, vari den här ligger utarbetad, betingas av dessa bägge omständigheter.

Ingen sagofigur har i östgötsk folkfantasi nått tillnärmelsevis den personliga utgestaltning, som den till Ramshäll vid Söderköping knutna Ramunderfiguren. Han är Vikbolandets yverborna folkhjälte, och frågar man i socknarna mellan Bråviken och Slätbaken efter upphovet till någon sak, som synes sär egen och ålderdomlig: en jättestol eller en fornborgsmur, så får man ofta till svar, att den har väl Ramunder gjort. Men under allt detta har gemene man klart för sig, att Ramunder egentligen hör hemma vid Söderköping. Hans sysslande med allehanda värv på vidtskilda orter har slutligen synts folkmeningen så misstänkt, att man nu ofta hör berättaren göra det tillägget: "det har förresten varit mer än en Ramunder". Detta sista drag är gammalt; "Histor.-stat.-geogr. lexicon öfver Sverige" antecknar från 1800-talets tidigare del, att Ramunder på Ramundershäll vid Söderköping, "som tros ha lefvat omkring 760" har "egt borgar äfven i Nerike och Södermanland". På 1730-talet omtalar Björner i sina "Nordiska Kämpadater", att man vid Ramundeboda i Tiveden hittat ett svärd med orden "Ramunds svärd" i runor. Han tillfogar, att visan om Ramund sjunges allmänt såväl i Västergötland som i andra landsorter.

Utän tvivel har denna Ramunderfigur åtnjutit en vidsträckt popularitet på fle-

ra håll i Norden. Men lokalt fast knuten förefaller han — i Sverige — att vara blott till Ramundersberg vid Söderköping, såvitt mig är bekant. Traditionens hävd är tydligen gammal redan år 1760, då Brooman skriver sin stora östgötabok, ty han låter Ramundershäll ha "sitt namn av en namnkunnig sjökonung eller viking, Ramunder kallad", vars borg med tillhörande ruiner av bostadshus o. s. v. han beskriver.

Så särskilt beviskraftig är ju denna lokala fastknytning av en sannordisk forntidsfigur ju ej, och jag vill redan här peka på att i det äldsta visfragment om Söderköpingberget, som vi äga, citerat på 1730-talet av Södersten, bär hjälten ej namnet Ramunder utan Grims Hrani, ett namn som dock i sin lärda stavning verkar en smula misstänkt.

Kort sagt: litteraturens och traditionens uppgifter om Ramunder på Ramshäll vid Söderköping äro en smula oprecisa, och modärna tilldiktningar glida gärna utanför den strängt geografiska ramen.

Men utmönstrar man dessa sekundära Ramundersägner, som ofta ej ha annan anknytning till den ursprungliga sägenkretsen än ett gemensamt namnelement (t. ex. *Ramboborg* vid Norrköping, bebott av *Ramundus*), återstår ändå en tillräckligt rik mytdiktning kring den äkta Ramunderfiguren för att denna

skall kunna göra anspråk på en rang-plats bland de få ännu kvarlevande av forndiktens hjältar. I själva verket är han någonting av den siste barden. Ty under det att flertalet av fornsagans och riddarballadens hjältar, fordom så välbekanta och omsjungna av gemene man, nu endast på litterär väg bli bekanta för bygdernas folk, lever Ramunder till följd av obruten muntlig tradition kvar från gammal tid.

Den gamla folkvisan om honom börjar vara död på folkmun. Endast någon gång påträffar man en berättare, som från sin barndom bevarat den drastiska strofen om Ramunders besök hos skräddaren i minnet. Den grundkaraktär, som folkvisan uppdragit hos sin hjälte, står emellertid kvar i folkminnet: han är någonting midt mellan en fantastisk jätte och en helt realistisk viking, en plump-huggare med ett ousinligt godt humör och en rustik självsäker ordkvickhet. Mest karaktäristisk är emellertid folkuppfattningens förvirring och vacklan mellan jätte- och viking-typiseringen av figuren.

Vad som nu berättas om Ramunder och hans äventyr är — såvidt jag kunnat finna vid en i fjol och i år företagen undersökning ute i bygderna — följande:

Ramunder bor i Ramunderberget, vilket vanligen uppfattas såsom identiskt med Ramshäll, det brannt stupande berget invid kanalen i Söderköping. Man kan, om man är uppmärksam, se hans huvud avbildat i bergformationen på ett ställe i klippväggen. Men samtidigt uppfattas den långt härifrån belägna fornborgen vid Oxtorpasjön, Ramundersborg, såsom hans tillhåll. Som bebyggare av borgen kallas han ibland *Brackeben* (av ett äldre nysvenskt ord *bracka*, *lyxör*).

Sågnen om denne Brackeben är en typisk Ramundersägen: Brackeben var sjö-

rövare och bodde på Oxtorpaborgen. Han uppträdde dock ej i sin ärliga dräkt utan valde gärna förklädnad. Förklädd än till fredlig dagsverkare, än till munk kom han dragande över Ramunderbergen ned till staden och steg där ombord på sitt skepp, varpå han seglade ut på Östersjön för att utföra sina dåd. Han var listig och skenhelig, och ingen vågade sig över bergen till hans borg, ty då vore det osäkert om man någonsin komme därifrån. Omkring hans borg växte en förtrollad trädgård, och man fick ej plocka frukt eller blommor i denna, ty då kom man i värsta fall aldrig ut ur den.

Om denna Ramunders förtrollade trädgård har folksägner mycket att berätta:

En flieka, som tjänade vid Oxtorpet intill borgen, vallade kreaturen på Ramundersberget och stiekade därunder på en strumpa. Plötsligt stod hon i en trädgård, med frukter av idel guld. Hon fäste garnändan vid ett guldäpple och gick nedför berget för att omtala det i torpet, och alltjämt avnystade hon sitt garn. Gårdsfolket följde henne upp på berget. Men däruppe funno de garnändan fäst i en helt vanlig tall.

En karl gick och plockade ris uppe på Ramunderberget. Helt hastigt kom han in i en fin trädgård med härliga frukter. Men strax därpå var han i skogen igen, och det var nu omöjligt att få hem riset, han huggit i trädgården, ty hur han än band repet om det, så följde det ej med.

Ett sällskap bärplockare såg en mängd fullmogna hallon lysa emot sig. Men då de skulle plocka dem, var det ormar i stället för hallon.

Ett grundväsentligt drag i Ramunderfiguren är hans förbindelser med *O m b e r g*. Dit for han för att "hälsa på", och folksägner på skilda orten kan ännu utpeka den väg, han tog: över Vagnsmossen, Ensjön och kärmarkerna förbi

Ingeltorp seglade han åstad. Vid Hollstad Ö. om Vagnsmossen hade han naturligtvis en "hållplats". I andra sägner rider han till Omberg, och så rik var han, att hans ridhäst hade silverskor. Vid färden genom Linköping tappade hästen en sko. En karl tog upp den och lämnade den till Ramunder, som dock ej värdigades att taga emot den. En silversko var som ingenting för honom.

I Omberg "tog han gifte". På 1730-talet sjöngs en visa, som citeras i Söderstens disputation om Söderköping år 1736:

Grims-Hrani på Ramshäll
skall fara till sin jungfru på Omberg.

Versen synes, fastän i förvanskad skick, ha kvarlevat ännu vid midten av 1800-talet (uppt. av J. Vallman). Minnena av Ramunders förbindelse med Omberg ta sig i våra dagar ut på följande sätt:

En flicka — från Oxtorpet — bergtogs av trollen i Ramunderberget, och det var meningen att hon skulle giftas med ett troll på Omberg. Hon fick dock lov att först gå hem och besöka sin mor under villkor, att hon ej talade om för modern, att hon var hos trollen. Hon höll sitt löfte men talade i stället om sin hemlighet för spiseln och bad honom hjälpa sig, då hon for över Drothems kyrka, ty hon hade hört trollen säga, att de skulle ta vägen genom luften till Omberg.

Modern hörde, vad flickan talade till spiseln och gick genast till prästen i Drothem och bad om hans hjälp. Prästen samlade krigsfolk med gevär och var själv tidigt morgonen därpå vid kyrkan. Och då ett sus hördes i luften, kommande han krigsfolket att skjuta. Härav blevo trollen så rädda, att de tappade

flickan. Hon infördes genast i kyrkan för att döpas, så att trollen ej skulle ha någon makt över henne.

Flickan var klädd som brud, och hennes brudkrona gör än i dag tjänst i Drothems kyrka. I sin rädsla tappade trollen även nyckeln till Omberg i kvarndammen framför kyrkan, och där kan den ännu ses, när vattnet är klart.

En annan ofta berättad sägen är denna:

En fattig pojke, som hade sin mor boende i Ramunderskogen, gick till sjöss och förvärvade sig en bit rent guld under en av sina sjöesor. Detta guld avstod han för en ringa penning till att inblandas i gjutmattan vid gjutningen av Söderköpings stora klocka, som därigenom fick det renaste ljudet i Sverige — det var som bekant också så starkt, att det hördes ända till Ryssland och vägledde ryssarna vid deras plundringståg till Sverige. Emellertid: när Ramunder, som bodde i berget, hörde den vackra klock-klängen, blev han så störd, att han flyttade till Omberg.

Sammanfattar man vad den ännu levande folktraditionen har att berätta om Ramunder, blir det alltså i huvudsak följande:

Figuren är ett odefinierbart mellan-ting mellan "troll", bergjätte och helt realistisk viking. Ett utmärkande drag är hans klädsel, vadan han bl. a. bär binnamnet Braekeben: "han med de byxklädda benen", såsom väl namnet är att uppfatta. Han uppträder gärna i förklädnad, helst då så vardaglig som möjligt: som dagakar, som munk. Sina större företag utför han gärna seglande, såväl de okända bragderna på Östersjön som frieriet på Omberg. Denna hans förbindelse med Omberg är slutligen ett konstitutivt drag i sagan.

II.

Denna Ramunderfigur kommer ur dunkel. Hur han från början sett ut, veta vi tills vidare ej. Först på 1600-talet föreligger en utförlig karaktäristik i svensk språkform. Figuren gör i denna karaktäristik intryck av att ha varit ut-satt för en lång traditionsbildnings av-slipning av oväsentliga detaljer och ut-prägling av typens drastiska grunddrag. Händelseförloppet inskränker sig till en ursprungligen rikare utbildad sagas mest framträdande scener, och det hela har starkt förskjutits mot det folkligt mu-stiga och parodiska.

Denna äldsta bevarade svenska Ramundersaga föreligger i en folklig visa om kämpen Ramunder den Unge, som i ett stort antal skillingstryck är bevarad från olika tider. De äldsta, som Kungl. Biblioteket äger, äro två (den ena defekt), vilka bägge sakna årtal men genom sin typografi närmast ange sig såsom tillhörande 1600-talets slut. Från år 1725 äger man danska upplagor, vilka genom sin ledigare språkform och sin genomförda rimflätning möjligen ange sig som originalet, från vilket de svenska trycken i så fall skulle vara översättningar. Utgivaren av den danska visan, Nyrop, är emellertid av mot-satt åsikt och ser i den danska visan en översättning av svenskt eller norskt ori-ginal.

Från 1700-talets senare del finnas flera svenska tryck av visan, likaså från 1800-talets början. De olika versioner-na överensstämma nästan ordagrant, men ha här och där mindre avvikelser i ord-val, som möjligen kunna tillåta antagan-det, att de återgå på ätm. ett par olika uppteckningar från folkmun. Visan skall här behandlas med särskild av-seende på de olika motiven.

A. Förklädnadsmotivet.

Introduktionen till visan utgöres av en rolig skildring av Ramunders förkär-lek för grann förklädnad. Bast och blaggarn är vad som egentligen anstår honom, och det får han också av drott-ningen, men han ratar det och låter prinsessan skruda sig i silke och sam-met. I den dräkten trivs han.

Ramunder han vore sig en bättre man,
Om han hade bättre kläder!
Drottningen gav honom kläderne ny,
Av bast och blaggarne grova.
"Täcke vill jag inte ha", sade Ramunder,
"Täcke står mig inte bra", sade Ramun-
der den Unga.

Fröken hon gav honom kläderna ny,
Av silke och sammete fina.
"Bast och blaggarn vill jag ej ha,
"Det kan du ge tjänarna dina.
"Täcke vill jag ha", sade Ramunder,
"Och täcke står mig bra", sade Ramun-
der den Unga.

När han skall ut på stordåd, låter han skraddaren förfärdiga sig ännu en dräkt, men nu en bastant kämpaskrud:

Ramunder gick sig i stugan in,
Allt där de skraddare sätte.
"Hörstu skraddare vad jag säger dig,
"Vill du göra Ramunder kläder?" —
"Varför icke det", sade skraddaren. —
"Då så gör du mycket väl", sade Ramun-
der den Unga.

Femtio alnar till byxetyg,
Och femton till byxeremmar.
"Detta skall du väl göra mig starkt,
"Om du skall kläderna sömma.
"Detta är mig nästan trångt", sade Ra-
munder,
"Jag får inte stiga min gång", sade Ra-
munder den Unga.

B. [1. Ramunder på sjöfärd. — 2. Ramunder söker upp en berömd jätte och hans sju kämpar.]

Ramunder tackla till skeppen sju,
Med tamp och utskurne flaggor.
Så seglade han sig över saltan sjö

Allt in uppå jättarnes lande.
 "Nu äro vi komne här", sade Ramunder,
 "Förutom stort besvär", sade Ramunder
 den Unga.

Ramunder gick sig vid salta sjöstrand,
 Där fick han se sju jättar stånda.
 "Tar jag Ramunder på min minsta hand
 "Och kastar honom över stänga! —
 "Det är intet allenast du", sade Ramunder,
 "Kom I man alla sju", sade Ramunder
 den Unga.

Ramunder han tog till sitt svärd,
 Det han kalla Dymlingen dyra,
 Där högg han alla sju jättar så,
 Att blodet rann dem till döda.
 "Där ligga I alla sju", sade Ramunder,
 "Lell står jag här ännu", sade Ramunder
 den Unga.

Redan här ha figurens två mest typiska drag kommit till synes: det fryntligt bravaderande övermodet, som spelar i en bondskt ordkvick replikfyndighet, och å andra sidan hans en smula ensidiga liebhäberi på att hugga huvudet av folk och troll, en vurm som tydligen berett lika mycket tillfredsställelse åt författaren som åt åhörarna. Visan bildar nu i fortsättningen ett enda crescendo av denna Ramunders hjältegenskap; i sitt blodiga värv har han naturligtvis — i likhet med fornsagans hjältar — ett berömt svärd, men redan i namnet på detta, *Dymlingen dyra*, gömmer sig den underton av parodi, som nog finnes i hela Ramundervisn. "Dymling" är nämligen ett föremål av trä, evad namnet sedan syftar på den "dymling" som är en spak i en hjulstock, avsedd för lyftning av stampen i ett bokverk, eller "dymling", träplugg som sammanbinder hjälkar i trävägg. Tänkbart är väl också, att ordet kan vara en direkt utveckling av isländskans *dymbill*, "träkläpp" och betyda något i stil med "träklubba".

Han tar nu itu med nästa storverk:

Ramunder gick sig bättre fram,
 Där fick han se stora jätten stånda,
 Femtio alnar var han bred,
 Och hundrade var han långer.
 "Har du lust att hårdra' mig?" sade Ramunder,
 "Jag törs väl bida dig", sade Ramunder
 den Unga.

"Kära Ramunder du lät mig leva,
 "Och gör mig allsingen skada!
 "Sju tunnor guld vill jag dig giva,
 "Och uti klaresta vinet bada!"
 "Den åttonde slinker med", sade Ramunder,
 "Du får ändå inte leva", sade Ramunder
 den Unga.

[3. *Ramunder tilltygar illa sin motståndare.*]

Första tag de togo i hop,
 De togo i hop med händer,
 Ramunder nappa i jättens skägg,
 Att köttet lossna från tänder.
 "Illa grinar du", sade Ramunder,
 "Värre ser du ut", sade Ramunder
 den Unga.

Andra tag de togo i hop,
 De togo i hop med vrede,
 Det stora blå berget de stodo uppå,
 De trampade neder i leran.
 "Det är en hårdan lek", sade Ramunder,
 "Den är nu nyss begynt", sade Ramunder
 den Unga.

[4. *Ramunder hugger av jättens huvud.*]

Ramunder nappa till sitt stora svärd,
 Det han kalla Dymlingen dyra,
 Så hugger han jättens huvud av,
 Det mästa fyra par oxar orka köra.
 "Jag mente det skulle intet nappa", sade
 Ramunder,
 "Det nappa likaväl", sade Ramunder
 den Unga.

Sedan han utfört dessa tvenne stordåd begår han ännu en bragd av snarlikt slag, ovisst om härmed avses en fristående episod eller blott en fortsättning

av föregående strid. Han befinner sig inne i en trollhåla, där han jagar kring småtrollen och dödar dem. Deras skatter lastar han på sina skepp:

C. [1. *Ramunder inne i trollhålan, besegrar trollen.*]

Ramunder gick sig i berget in,
Där alla små trollen sätte;
Alla små trollen i berget satt,
De mände för Ramunder gråta.
"Gråter ej för mej", sade Ramunder,
"Jag log aldrig åt dej", sade Ramunder
den Unga.

Ramunder raskad' och slog omkring,
Allt som en rasker hjälte,
Alla små trollen han körde i ring,
Och dem till jorden nedfälte.
"Här inne rår nu jag", sade Ramunder,
"Det faller mig så väl i lag", sade Ramunder
den Unga.

[2. *Ramunder lastar sitt skepp med trollens skatter.*]

Ramunder steg sig i skeppet in,
Det braka i varje vrånga,
Alla båtsmän i skeppet var,
De tänkte det skulle förgånga.
"Vi förgås nu intet här", sade Ramunder,
"Vi segla likaväl", sade Ramunder den
Unga.

Ramunder lastad' till skeppen sju,
Med gull och ädla stenar.

D. [1. *Ramunder seglar mot en ny motståndare, "kejsaren".*]

Den sista episoden i Ramundervisan är fylligare skildrad och utgör en dråplig karrikatyr av folkvisediktningens riddarromatik. Ramunder seglar med sinaskepp till "kejsarens" land och går in på borggården, "där de lekte boll och gulltärning".

"Vacker lek är det", sade Ramunder,
"Får jag leka med?" sade Ramunder den
Unge.

Kejsaren tittar ut genom fönstret och frågar, vad det är för en bald kämpe, som kommit på hans gård. Ramunder svarar, att han har lust att luggas med kejsaren, och nu börjar en fasansfull kalabalik, som inledes med den grovt parodiska scenen, då

Ramunder slog på sitt sköna svärd,
Att jorden hon gungad' och ristades.
Fåglarna dånad' och föllo till mark,
Som förra sunge på kviste.
"Rätt nu blir jag vred", sade Ramunder,
"Kommer du icke ned", sade Ramunder
den Unga.

Kejsaren barrikaderar sig i sitt slott, men Ramunder rycker upp dörren: "Sågs du jag slapp in, nu gäller det pälsen din!" Kejsaren ber för sitt liv och lovar Ramunder sin yngsta dotter och hälften av riket.

"Det tar jag när jag vill", sade Ramunder,
"Din dotter också till", sade Ramunder
Unga.

[3. *Ramunder hugger av kejsarens huvud.*]

Ramunder nappa till sitt stora svärd,
Det han kalla Dymlingen dyra,
Så högg han kejsarens huvud av,
Att det flög femton spanska milar.
"Jag mente det skull' intet nappa", sade
Ramunder,
"Det nappa likaväl", sade Ramunder den
Unga.

Den Ramunderfigur, som skildras i den nu snart glömda folkvisan, har alltså med den levande traditionens jätteviking gemensamt ett besynnerligt intresse för sin klädedräkt samt stor smak för att segla bort på äventyr. Han strider i ett stadigt crescendo: först mot sju vanliga jättar, så mot en väldig jätte på blå berget, stiger så in i bergtrollens håla och rövar deras skatter och möter till sist sin mäktigaste motståndare, kejsa-

ren, som han ävenledes lätt besegrar. Hans specialitet är att hugga huvudet av motståndarna med sitt dråpliga svärd.

III.

Folkvisans starkt förkortade Ramundersaga synes som nämnt förutsätta en äldre, utförligare diktning. Från tidig svensk litteratur känner åtminstone undertecknad icke någon sådan. Däremot tror jag att vi skola kunna återfinna densamma på Island, och det så långt tillbaka som vid den egentliga forntidens slut.

År 1119 hölls ett frejdat bröllopsgille på gården Reykjahólar. En mängd av Islands främsta män voro närvarande, och även kung Sverre från Norge satt där till bords. Vid gillet hölls livligt samspråk, och bland annat föredrog bonden Rolf på Skálmarnes en saga, som han påstod sig själv ha satt samman. Den var ett uppkok på en mängd olikartat traditionsstoff, och Sturlungasagan, som skildrar gillet, nämner några av ingredienserna: om Olof Lidsmannakonung och Hröngvid viking, och om högbrytningen hos Træen bärsärk och om Hrómund Greipsson. Konung Sverre fann sagan alltför fantastisk och kallade den "en roande lögsaga". Författaren hade hämtat namnen och scenerna i sagan bl. a. ur en samling visor, ("ok margar visur meðhr"), vilket visar, att motivet redan då åtnjöt stor popularitet på Island. Från prosasagan, som nu i sin ursprungliga form är förlorad och blott bevarats i bristfälliga och förkortade avskrifter från 1600-talets slut, gjordes på 1400-talet en poetisk bearbetning, varvid ämnet överflyttade till folkvisa, avsedd att ledsaga dans. Denna synnerligen omfattande folkvisa, som innehåller sagan i äldre och fullständi-

gare skick, kallas *Griplur* och tillhör den isländska rimur-diktningens mest kända verk.

Men även prosasagan finnes kvar i ett flertal handskrifter, alla unga och förvanskade. De ha utgivits under namnet *Hrómund Greipssons saga*. Det är — enligt min tro — denna isländska saga som ej blott har namnet gemensamt med vår Ramundersaga utan även stoffet.

Denna isländska Ramundersaga lyder i korthet så:

Konung Olof — namnet är svenskt-norskt — härskade i Gårdum, som väl i regel från isländsk synpunkt uppfattades som "ett land öster ut från Sverige", närmast Ryssland, men längre fram i sagan uttryckligen förlägges till Sverige. Den isländska författaren har alltså en känsla av att motivet är svenskt. Det är för våra syften viktigt att genast fastslå detta.

Denne konung Olof hade bröderna Kåre och Örnulf. Dessutom funnos i hans hird 9 män, som alla voro söner till bonden Greip, och bland dem var *Hrómund* den främste. "Han kunde ej bli rädd. Han var fager att skåda, ljushårig och axellbred, stor och stark."

Konung Olof hade också två män som voro illasinnade och falska, men som han själv värderade mycket. De hette Bild och Våle.

En gång for konung Olof med sin flotta till Norge för att härja. Han lade sig i lä under en ö och bad sina två bröder att gå upp och speja, om några skepp syntes. De sågo 6 skepp ligga under en klippa. Kåre frågar, vem som råder för skeppen. En väldig bjässe står upp på den ståtligaste draken och säger sig heta Hröngvid. Därpå följer utmaning till strid.

Striden blev het, ty Hröngvids svärd kunde ej dragas utan att döda en man.

Då Hröngvid såg, att kungabrodern Kåre gick fram med 8 eller 12 man i varje hugg — sagans okonstnärliga groteska fantasteri står klart redan i denna lilla detalj — löper han mot Kåre och fäller honom. Därpå spetsar han den andre kungabrodern, Örnulf, på sitt spjut. Därpå uppmanar han kungshären att ge sig.

Nu har hirdmannen *Hrómund* fått blodshämndsplikt: "det är berättat, att Hrómund Greipsson var i konungens följe. Han tager en klubba i handen, binder ett grått och långt getskägge på sig och sätter en bredskyggig hatt på sitt huvud; så går han fram."

Detta är sagans presentation av hjälten: innan han beger sig in i dusten vidtager han en förklädande anstalt i syfte att bli oigenkännlig! Detta drag är alltså någon slags specialitet hos denna hjälteyp. Karaktäristiken fullbordas omedelbart därpå, då Hrómund med sin klubba — jämför Ramunders vapen i visan: "Dymlingen", träkläppen! — slår till Hröngvids huvud, så att det for på sned, och Hröngvid måste bekänna, att fastän han varit i många strider, hade han aldrig fått ett så våldsamt slag. "I andra hugget slog Hrómund till Hröngvid, så att skallen brast. I tredje hugget miste han livet."

Förklädd, med träklubban som vapen och specialist på att slå huvudet av folk — det är ju på kornet Ramunder-typen. Identiteten mellan de bägge figurerna fullkomnas därigenom, att de bägge bära samma namn.

Sagans nästa episod är besöket inne hos den skattevaktande gengångaren i högen. Under sin segling får Hrómund anvisning på var denne gengångare dväljes och seglar dit.

Inne i en hög sitter Tråen, vålnaden, blå och diger, guldklädd, vaktar sina

skatter — ty han har varit konung i Valland — blåser på elden under sin kittel och vrålar av ilska, då han hör Hrómund och dennes män arbeta på att bryta upp en glugg ned till högen. Efter fyra dagar få de upp gluggen, och Hrómund låter fira ned sig i högen med ett rep. Han ser, var det berömda svärdet Mistelten hänger — märk att även detta svärdsnamm, här dock möjligen bara lånat ur den nordiska mytologien, eljest egentligen betyder "mistel" eller "flogrönn", alltså som svärdsnamm rent parodiskt — tar ned det och går fram till stolen där vålnaden sitter och blåser eld under sin matkittel. Han inbjuder honom till öppen strid, men vålnaden går ej med på något annat än en brottningskamp. Denna utkämpas också — det är i sanning en strid i stil med Ramundervisans jättekamp, då det blå berget trampades neder i lera. Vålnaden blir besegrad och måste lämna från sig svärdet samt många andra skatter. Om svärdet berättar han, att det dödat 134 män, och konung Semming i Sverige — i *Griplur* är han dock konung på Samsö — hade särskilt prisat dess ägares oövervinnerlighet. Hrómund drar då till sig Mistelten och hugger huvudet av vålnaden.

Han följer sedan konung Olof hem och blir förälskad i den ena av konungens systrar, Svanvit. Då hon i sin tur gärna tar emot hans samtal, förtala de bägge illasinnade Bild och Våle honom inför konungen och följderna blir, att Hrómund och hans bröder måste lämna horden och fara hem till sin fader.

Strax därpå utmanas konung Olof till strid av de bägge Haddingarna, konungar i Svitjod, och striden skulle stå västerut på Vänerens is. Olof sänder bud till Hrómund och hans bröder och ber dem hjälpa sig. Hrómund säger, att Bild

och Våle äro nog för konungen, och bröderna fara ej. Men då far Svanvit hem till Hrómund och ber honom hjälpa brodern samt ger honom en sköld och ett strumpeband: så länge han äger dessa, skall ingenting skada honom. Hrómund låter beveka sig, och bröderna fara. De stanna på andra sidan sjön Vänern, och Hrómund sätter upp röktält, i vilket bröderna kunna kläda sig till striden bittida om morgonen. Själv har han haft en ond dröm och går först ej i striden. Bröderna kasta sig däremot in i den och råka strax ut för ett olycksöde: i Haddingarnas här var en trollkunnig kvinna, som hette Kåra. Hon var frilla åt Helge, en broder till den dräpte Hröngvid, och hon flög i svanehamn över hären och sjöng sådana trollsånger, att ingen av Olofs män kunde värja sig. Helge dräpte nu alla Hrómunds bröder. Då grep Hrómund in i striden och gick löst på Helge. Denne hänar honom för att han hade bundit en jungfrus strumpeband om sin hand: "skilj dig från skölden, du får ej sår, så länge du bär den, och håller jag för sant, att du tror på denna mö!"

Åter stieker det parodiska fram: en viking, som med en jungfrus strumpeband om handleden går ut i en fruktansvärd strid för att hämnas 8 bröders fall. En sådan detalj, löjlig som den måst synas den tidens människor, är ägnad att etsa sig fast i folkminnet och ge hela figuren ett skimmer av komik kring sig. Hrómund, som drar till Vänern med en jungfrus strumpeband som amulett — det är Ramunder som far till sin jungfru vid Vättern (Omberg!).

Hrómund känner också hänet i motståndarens replik och kastar strax skölden och bandet. Då Helge nu ämnar hugga till honom och svingar sitt svärd, råkar han emellertid nå den flygande

Kåra, som störtar, och därmed var hans lycka förbi. "Hrómund var ej sen utan högg Mistelten i huvudet på Helge, klöv hjälmen och skallen, så att hugget stannade i axlarna." De sår, han själv fått, lappade han mycket drastiskt ihop. Så skulle han döda sin vederdeloman Våle, men denne, som var trollkunnig, blåste Mistelten ur hans hand och ned i en vak, så att Hrómund denna gång måste handgripligen krossa motståndarens huvud mot isen.

Hrómund bor nu hemligen hos en gubbe, som heter Hagall, och hans käring. Svanvit sköter här hans sår. I en gädda, som gubben fiskar upp, finna de hans svärd Mistelten. Emellertid uppsnappar en av Haddingarnas kämpar, att Hrómund är gömd hos Hagall, och man börjar söka efter honom. Men käringen gömmer honom under sin kittelgrop. De sökande gå, men besluta att om en stund återvända. Detta ser käringen och låter Hrómund kläda på sig kvinnokläder samt ställer honom att mala på kvarnen. De letande sågo kvarnpigan, och hon gav dem en arg blick tillbaka, men de misstänkte ingenting och skyndade sig bort.

Efter detta samlade konung Olof här och styrde till Svithiod mot konung Hadding. Hrómund överraskar sin fiende, då denne ligger ensam i en sovkammare. En kämpe, stor som en rese, löper till och vill rädda sin konung, men Hrómund dräper honom. Konungen vände sig dock i sängen och fick intet sår, ty Mistelten kom för varje gång med flatsidan på honom. Då tog Hrómund en träklubba och ändade därmed hans liv — sin vana trogen.

In i det sista fungerar alltså sagans mekanik: hjälten måste förklädas för att bli oigenkännlig — denna gång till kvinna, vilket måste ha syntts de karlavulna åhörarna särskilt löjeväckande — och

strax därpå får han tillfälle att slå ihjäl sin sista och farligaste motståndare, som här innehar konungs rang och värdighet. Det märkliga är, att när han härvidlag först tänker använda järnsvärd — Mistelten är åtminstone här uppfattat som järnsvärd, det talas om dess flatsida — slinter detta undan, då konungen rullar sig i sängen (det löjeväckande i scenen skiner lätt igenom!). Hrómund tar då resolut sin tillflykt till sitt vanliga vapen, en träklubba, och med detta sitt specifika redskap misslyckas han ej heller denna gång.

Parallellen med den svenska Ramundersagan synes mig alltså så starkt bunden till motivgruppens allra mest väsentliga drag, att jag ej tvekar att i de bägge sagorna se olika utformningar av en enda ursprunglig saga.

Detta antagande synes mig få sitt kanske mest vägande stöd i de identiska namnen på de bägge huvudfigurerna.

Utvecklingen av det svenska Ramundernamnet avspeglas av ortnamnet Ramundeboda i Västergötland. Äldst uppträder detta namn som *Romondæ bodæ*, i likhet med *Romondalæff* (1349, 1409), Västergötland, *Romundalæen* socken (1413), Västergötland (nu Rommeled), men tidigt bl. a. (1497) får det formen Ramunderboda, med en utveckling av det öppna *-o-*et till *-a-* av samma slag som den, som förvandlat t. ex. *Vårfrudag* till landsmålens *vafferdag*.

Vad åter det på Island något mera vanliga Hrómund-namnet beträffar, förekommer det skrivet ömsevis med *Hr-* och med blott *R*, varjämte accenten över *-ó-*et ofta saknas. Namnet synes alltså redan här ha varit stann på väg att utplåna sitt slutna *o'*-ljud och förlora sitt *h'*-anslag på *r'*-et. I Norge, där ett antal bärare av namnet från 1300- och 1400-talen äro kända, uppträder det alltid un-

der stavningen Romondar-, Romundar-. Namnets svenska bärare synas också ha hetat Romund — blott 3 med namnet Ramund äro kända, och Brate är mest benägen att i detta se ett skrivfel för det vida vanligare Ragnmund.

Som resultat av denna kortfattade undersökning av hjältenamnet i sagan kvarstår alltså sannolikheten av, att en isländsk Hrómund och en svensk Ramunder bära samma namn. Det bevarade slut-*r'*et i det svenska namnet (Ramunder, jfr en granner karl) tyda snarast på hög ålder och genuint folkligt ursprung.

IV.

Det är emellertid ej blott i Sverige, som folkvisediktningen sysslat med Ramundermotivet: hjälten som söker förklädnad och som med ett bistert bonmot avspisar motståndaren, innan träklubban dansar ned på hans skalle. Den svenska folkvisan om Ramunder den unge är känd även i Danmark i identisk form, och dess popularitet bevisas bl. a. därigenom, att ej mindre än tre olika melodier äro kända. Den har där t. o. m. givit upphov till en helt ny visa av rent riddarromantiskt innehåll, om unge Ranild, en fattig pojke som ber sin mor om bättre kläder och blir kungens kämpe samt tydligen vinner kungadottern genom sina bedrifter.

Det är i denna sista form, som visan förekommer i Norge, men här framvisar den drag av stor ålderdomlighet och originalitet. Den är upptecknad i Telemarken, där den ännu vid 1800-talets midt åtnjöt den allra största popularitet: i denna Ramunderfigur hade Telemarksborna återfunnit sitt eget lynne, och han uppfattades såsom något av en nationell symbol. Namnet Rámund var också då

ännu mycket vanligt bland telemarksborna.

Detta är diktens underton: i farans stund är det den fattige bondens son, som stiger fram och frälser kung och prinsessa, fastän han strax förut begabbats av kungafolket för sina tarvliga kläder och sina grova manér. Det robusta, glada lugn, som medvetandet om egen kraft skänker honom, ställer honom i komisk kontrast till hovmännens hån och fiendens övermod.

Visan börjar:

Här bor en bonde icke långt härifrån,
och honom kallar de Sten.
Han haver sig de sönerna tolv,
men ingen är slik som en:

"Å, det är nog fuller jag!"
sa' han unge Ramund.

Kungsfolket går ut på lekvalLEN, men
då var Ramund så illa försedd med kläder,
att alla skrattade åt honom:

Han gängade sig till sin fostermoder in
och bad henne skära sig kläder:
"Kungen vill mig i tjänsten ha,
hans hovmän mig spötta och häda".
"Å de tör nog inte häda!"
sa' han unge Ramund.

Och varpen den var av "nosleris"
och väften av vidjor små.
Det var nog inte av silke gjort,
som Ramund till kläder skull få.

"Nej, det var inte silke"
sa' han unge Ramund.

Därpå går han till kungsdottern och
ber henne skära sig kläder:

Så räckte hon opp den silkeduk
och skar honom Ramund kläder,
kungen och drottningen undrade på,
vi Ramund skull' få silkekläder?

A, de tör nog inte undras,
sa' han unge Ramund.

"Det bor ett troll där i bergen i nord",
det kallas i visan Hölge Kvass — vari
man lätt ser en förvanskning av den isländska sagans Helgi hin frækni. Troll-

let vill nu erövra kungsdottern och rusar
in i kungsgården. Alla fly förfärade,
endast en liten "gut" stiger fram mot
trollet:

"Du, skall henne inte få"
sa' han unge Ramund.

Trollet ser sig om över axeln: Vad
är det för en pojkvasker, som tror sig
om så mycket? "Å det är nog fuller jag",
kommer det småroliga, självsäkra Ramundersvaret.

På lekvalLEN utmanas Ramund till strid
av trollet Hölge Kvass. Före gick alla
kungens hovmän i sida brynjor,

men efter gick Ramund, bondens son,
han skaffade klubban den frida.

"Nu är det skaft på min klubba",
sa' han unge Ramund.

En kungens krigare, vars vapen utgöres
av en träklubba och ej av något svärd —
det är en tillräckligt märklig sak för
att figuren skall intressera en äldre
nordisk publik utomordentligt starkt.
Varför håller han klubban för bättre
än svärdet — svärdet, sagornas och
hjältarnas yppersta klenod?

Nå, striden blir utomordentligt hård,
och slutet är en stor triumf för bondefrejden
och träklubban:

Och det var Ramund, bondens son,
han svängde med klubban den frida.
Så slog han till honom Hölge Kvass,
att huvu't i sju bitar månd' flyga.

"Nu slog jag ganska hårdt",
sa' han unge Ramund.

Nu ser han sig ut över havet, och där
ror Trogen Oblid, Hölges sven — sagans
Blindr hin illi — i en järnbåt. Han har
vinglat omkring på villande fjord hela
natten och sökt Hölge, som är hans morbror.

"Å, var det morbror din,
så var det fränden min",
sa' han unge Ramund.

Ramund får nu följa med i Oblids båt, och de samsas som såta fränder. Oblid för honom hem i berget:

Och där satt alle de småtroll,
det glyste av deras tänder.
Men hur manne trollets goda svärd
är kommet i Ramunds händer?

"Jag mände det väl få",
sa' han unge Ramund.

Så hugger han av Trogen Oblids åtta händer och tvingar honom att visa, var guldet låg. Därpå hugger han ihjäl Trogen Oblid och alla småtrollen och skjuter ut båten på fjord:

"Nu har jag varit där",
sa' han unge Ramund.

Visan är tydligen stympad på slutet: man väntar sig onekligen, att Ramund som lön för sin bragd: att befria kungsdottern från trollet, blir gift med henne och ärver kungariket.

Vi komma nu till de slutsatser, som möjligen kunna dragas ur de skilda variationerna av motivet och deras geografiska fördelning.

Den undersökning av Ramundersagan, som här utförts, har nämligen ej blott givit till resultat ett återförande av den nu kända traditionen till äldre och rikare former — förutsatt nu att detta vårt antagande verkligen är riktigt. Den har även ådagalagt, att en på Island under forntiden litterärt utformad diktning med svenskt motiv och stoff kunnat — oberoende av denna isländska diktning — fortleva i rent svensk miljö ända till våra dagar (alltjämt naturligtvis under samma förutsättning, att vårt resultat är riktigt). Dessutom kvarlever motivet starkt i Telemarken i Norge.

Konsekvenserna av detta sista fastställande äro för den ifrågavarande bygdens vidkommande betydelsefulla nog. Till denna bygd, östra Östergötland, är som bekant den i Norge—Island nedteck-

nade Brävalladiktningen knuten, men i Bråbygden norr om Norrköping lever ännu en stark tradition härom på folkmun.

Även för denna diktning gäller det, att den funnit särskilt god jordmån i Telemarken — Brävallasagan såsom vi nu känna den anses vara författad i Telemarken, och för att förhålliga Telemarksborna tillskrives dem stridens mest betydande bragd.

Till Götland är även i fornhistorien knuten sagan om Tora Borgarhjort och lindormen, som Ragnar Lodbrok dödade, men samma saga lever av ålder som folksägen i Kvillinge. Bägge dessa fall utgöra alltså paralleller till Ramunder—Hrómundsagan.

Som bekant har man på sista åren även velat uppvisa, att den ståtliga Eddadiktningen om Helge Hundingsbane äldst tillhör Bråbygden, till vilken den genom sina person- och ortnamn och hela sina topografiska miljö lätt anknyter sig. För denna teorins värde är vår iakttagelse om Ramunder—Hrómundsagan ej utan intresse. Ty här ha vi nämligen funnit ett svenskt sagostoff, ännu levande i traditionen, som givit upphov till betydande diktning såväl i Telemarken i Norge som på Island. Vi känna, som nämnt, fenomenet från två andra sagor: Brävallasagan och Lodbrokssagan. Därmed växer sannolikheten av att så kunnat vara fallet även med den nu i bygden utdöda Helge Hundingsbanesagan.

Det finnes t. o. m. drag i Hrómundsagan, som direkt angiva, att den tillhör samma diktkrets som Helge Hundingsbanesagan, såväl geografiskt som ideellt. Det är t. ex. när det i kapitlet om Hrómunds strid vid Vättern skymtar fram fragment av den nu förlorade diktningen om Helge Haddingskate och Kåra, om vilka det funnits en särskild sång, *Karuljód*, nu förlorad. Det enda ställe,

där denna saga eljest beröres, är just i sångerna om Helge Hundingsbane, och så starkt uppfattade forntiden sambandet mellan dessa båda dikter, att författaren till andra sången som Helge Hundingsbane låter Helge återfödas i Helge Haddingskate och hans älskade Sigrun i Kåra.

Jag fäster uppmärksamheten vid detta sista. Är det en tillfällighet, är det i alla fall en av dessa händelser, som se ut som tankar.

Ännu ett drag har Hrómundsagan gemensamt med Helge Hundingsbanediktningen. I bägge förekommer en gammal man närmast av fosterfadertypen, som tar hand om hjälten, och i bägge sagorna kallas han *Hagall*.

Detta namn är fullständigt unikt. I hela den nordiska forntids- och medel-

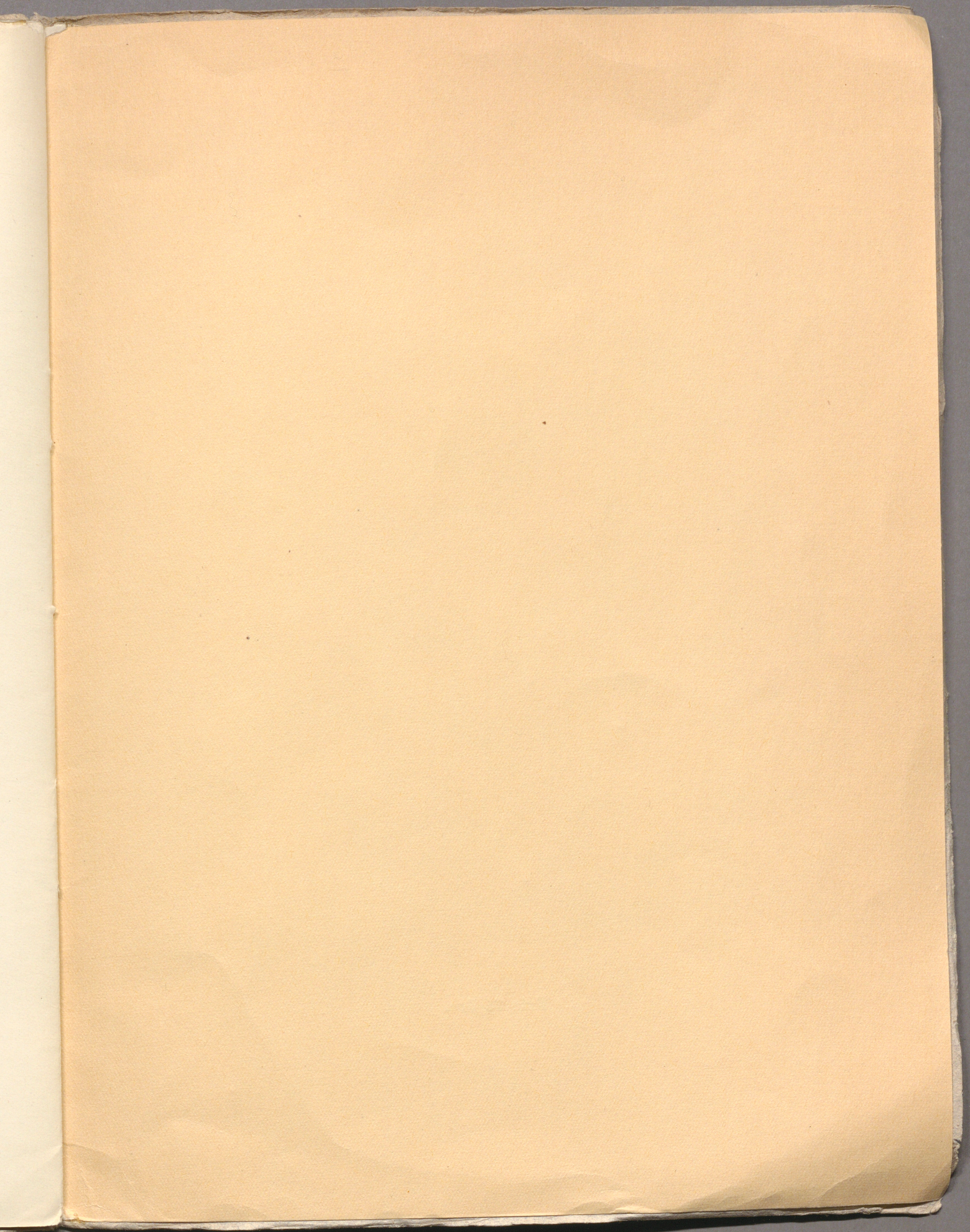
tidslitteraturen förekommer det blott i Helge Hundingsbanesångerna och i Hrómundsagan. Ser man närmare efter, upptäcker man lätt anledningen. Senare delen av sagan, särskilt episoden med den till kvarnpiga förklädda hjälten, är delvis kopierad på andra sången om Helge Hundingsbane. I denna förekommer också den onde Blindr.

Som ett bidrag till frågan om Helgesångernas ursprung är det också, som Ramunderssagan här behandlats. Så mycket positivt torde åtminstone undersökningen ha givit vid handen, att ett från isländsk forndikt välkänt motiv, i denna diktning nära anknutet till Helgediktningen, än i dag kvarlever starkt geografiskt bundet i östra Östergötland, den byggd i vilken vissa nyare forskare velat finna den ståtliga Helgediktningens naturliga hembygd.

Källor:

- Arwidsson, A. I., *Svenska folksånger*, I, 114.
 Landstad, M. B., *Norske folkeviser*, s. 189.
 Nyerup og Rahbek: *Udvalgte danske viser fra middelalderen*, 4:e tomen, sid. 334.
 Jónsson, Finnur, *Fernir fornúslenskir rímnaflokkar*, s. 17.
 Rafn, C. C., *Fornaldarsögur norðrlanda*, II, s. 365.
 Köllbing, E., *Beiträge zur vergleichenden Geschichte der romantischen Poesie und Prosa des Mittelalters*, s. 159.
-

NORRÖRINGS
• TONINGBARS •
TRUCKER

Pris 75 öre.

